

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО

УДК 346.23:346.26(477:430)

Ю. Ю. Акіменко, аспірантка

Одеська національна юридична академія,
кафедра права Європейського Союзу та порівняльного правознавства,
вул. Фонтанська дорога, 22, м. Одеса, 64000

СИСТЕМА ОРГАНІВ УПРАВЛІННЯ У ГОСПОДАРЬКОМУ ТОВАРИСТВІ З ОДНИМ УЧАСНИКОМ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА НІМЕЧЧИНИ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

У статті досліджується правовий статус господарського товариства з одним учасником. Автором наводиться перелік нормативних актів, що регламентують правове положення господарського товариства з одним учасником в Україні та Німеччині, надається порівняльно-правовий аналіз положень відповідних законів. Розглядається створення та діяльність органів управління товариством.

Ключові слова: господарське товариство, господарське товариство з одним учасником, система органів управління господарського товариства, загальні збори учасників товариства, наглядова рада товариства, ревізійна комісія товариства.

Ускладнення соціальної організації суспільства, розвиток економічних відносин і, як наслідок, суспільної свідомості, постійний пошук оптимальної форми реалізації матеріальних інтересів привели до виникнення нових правових форм об'єднання праці і капіталу ще у середині ХХ століття. Нові форми об'єднання з'явилися у країнах Західної Європи: Великобританії, Німеччині, Франції, Австрії. Оскільки зміна приватних чи публічних інтересів у сфері господарювання прямо або опосередковано відбивається в правовому становищі господарського товариства, їхня законодавча регламентація знаходиться постійно у динамічному процесі удосконалення та перетворень.

В Україні господарське товариство, зокрема акціонерне товариство та товариство з обмеженою відповідальністю, є достатньо поширеною організаційно-правовою формою суб'єкта господарювання. Саме створення господарського товариства дозволяє об'єднати майно та зусилля декількох осіб для здійснення господарської діяльності, залучити додатковий капітал для досягнення певної мети, рівномірно розподілити ризики від здійснення підприємницької діяльності.

Цивільний кодекс України (далі — ЦК України), який набрав чинності 1 січня 2004 р., передбачив, що господарське товариство, крім повного і командитного товариств, може бути створено зокрема однією особою, яка стає його єдиним учасником. Вперше в українському законодавстві за фізичною особою визнано право створювати господарське товариство, в якому один учасник володіє 100 відсотками статутного капіталу. Фрагментарність правового закріплення такого товариства обумовлює необхідність проведення ґрунтовного порівняльно-правового аналізу статусу товариства з однією особою за законодавством України та Німеччини. Саме

в Німеччині правові традиції та випробувана часом юридична техніка дозволили чітко та повно закріпити правове положення товариства з одним учасником на рівні єдиного кодифікованого закону — Німецького цивільного уложення, Закону “Про товариства з обмеженою відповідальністю” та Закону “Про акціонерні товариства”, Закону “Про організацію підприємства”. Зроблені висновки порівняльно-правового аналізу можуть бути враховані для удосконалення українського законодавства.

Закріплення правової норми про можливість існування товариства з одним учасником підтверджується ч. 2 ст. 83 ЦК України, ч. 1 ст. 140 ЦК України, ст. 6 Закону України “Про акціонерні товариства”. Включення відповідних норм сталося під впливом світової тенденції, яку пов’язують з тим, що можливість створення господарських товариств це на сьогодні частіше волевиявлення однієї особи як єдиного засновника та учасника та відповідно розуміння господарського товариства як один з способів здійснення підприємницької діяльності. Подібні товариства з одним учасником відомі державам Європи та США. Господарські товариства з одним учасником вперше були закріплені у законодавстві Німеччини (einmannengesellschaft), Франції (la societ e unipersonnelle), Великобританії та США (one man company) ще у першій половині ХХ століття.

Тенденція до визнання господарських товариств одного учасника зумовлена розвитком ринкової економіки (в основному у зв’язку з частими випадками концентрації всіх часток (акцій) у одного учасника (акціонера)) і спрямована на заміну інституту приватного підприємства. У праві Європейського Союзу господарські товариства з одним учасником остаточно визнані Другою директивою Ради Європейського союзу від 13 грудня 1976 року та Дванадцятю директивою № 89/667/ЄЕС від 21 грудня 1989 року про товариства з обмеженою відповідальністю з єдиним учасником. Вже у 1976 році Другою директивою Ради ЄС допускалась можливість зосередження в одного учасника всіх часток товариства. Дванадцята директива Ради ЄС прямо передбачає створення товариств з обмеженою відповідальністю у складі одного учасника, а також містить рекомендацію передбачати у національному законодавстві таку можливість для акціонерних товариств. Сьогодні товариства одного учасника дозволені законодавством Франції, Німеччини, Іспанії, Швейцарії, Данії, Великобританії, США та інших держав [1, с. 36].

Проблемам юридичних осіб в цілому та господарських товариств зокрема присвячені наукові праці таких вчених, як М. Кулагін, С. Братусь, В. Рахмилович, Н. Суворов, Б. Черепакін, Г. Шершеневич, В. Селіванов, І. Красько, І. Спасібо-Фатєєва, І. Кучеренко, В. Борисова, Є. Кібенко, О. Вінник, О. Щербина, Н. Козлова, І. Грешніков, І. Шіткіна, О. Флейшиць, В. Мозоліна, В. Мусіна. Враховуючи значимість та поширеність господарського товариства та його перманентний процес пристосування до економічних реалій, можна констатувати потребу у ґрунтовному дослідженні нових форм, що з’являються для реалізації господарської діяльності.

Звісно, що ставлення до товариства однієї особи як з боку науковців, так і з боку практиків, неоднозначне. Юридична наука деякий час не визнавала існування господарського товариства з одним учасником, оскільки правова сутність такого господарського товариства суперечить принципам управління господарськими товариствами, під яким традиційно розуміється управління людьми та колективами, а також суперечить правовій природі юридичної особи як колективного утворення. Однак зараз вчені вже не піддають сумніву юридичну сутність таких товариств, а намагаються допомогти юристам-практикам належним чином оформити існуючі правовідносини.

Саме господарське товариство з одним учасником покликано замінити існуючі на сьогодні державні, казенні та комунальні підприємства як породжені за радянських часів. Адже ЦК України допускає існування підприємницьких товариств у ви-

гляді господарських товариств (які можуть створюватися однією особою) і виробничих кооперативів, які є власниками свого майна, і не згадується про існування як самостійних суб'єктів цивільних відносин державних, казенних, комунальних підприємств з правовим режимом майна — господарське відання та оперативне управління. Тобто підприємство, що діє на основі власності юридичної особи, і є нічим іншим, як господарським товариством з одним учасником [2].

Ефективне функціонування господарських товариств в умовах формування в Україні ринкової економіки перебуває у прямій залежності від забезпечення високої якості ефективності управління, відповідності роботи учасників корпоративних відносин сучасним вимогам, постановки цієї діяльності на міцний науковий фундамент з урахуванням тих тенденцій, які сьогодні існують у цій сфері [3, с. 40].

До суб'єктів управління у господарському товаристві традиційно відносять:

- загальні збори учасників — вищий орган товариства;
- наглядову раду — орган, що представляє інтереси учасників у перервах між проведенням загальних зборів і контролює діяльність виконавчого органу;
- виконавчий орган — правління або інший орган, передбачений статутом, що керує поточною діяльністю товариства, представляє товариство у відносинах із третіми особами;
- ревізійну комісію — орган, що контролює фінансово-господарську діяльність виконавчого органу.

Створення та функціонування одразу усіх вищенаведених органів управління у господарському товаристві з одним учасником вбачається недоцільним. Відповідно до ЦК України загальні збори учасників є вищим органом господарського товариства. При наявності у складі товариства лише одного учасника проведення загальних зборів сприймається як правовий нонсенс та не відповідає правовій природі цього органу управління. ЦК України також визначив й виключну компетенцію загальних зборів. Тобто ЦК України та Закон України “Про акціонерні товариства” зобов'язав господарські товариства проводити загальні збори учасників та визначив їхню виключну компетенцію. Можливість існування товариства з одним учасником та наявність обов'язку з боку одного учасника проводити загальні збори при відсутньому законодавчому детермінуванні порядку діяльності таких загальних зборів у відповідному товаристві є підґрунтям для появи складностей в оформленні рішень вищого органу товариства (протоколів). Більш того, з'являються додаткові підстави для оскарження протоколів та помилки у реєстрації змін, що затверджені загальними зборами товариства з одним учасником. Натомість за законодавством Німеччини за товариством з одним учасником закріплено право єдиного учасника оформляти свої рішення у формі наказу або аналогічного до відомого українському законодавству Рішення засновника приватного підприємства.

Українське законодавство визнало обов'язок за господарським товариством створення наглядової ради та ревізійної комісії. Більш того, вказані органи товариства мають складатися виключно з учасників товариства. Відповідні положення містяться у ЦК України, Законі “Про акціонерні товариства”, Законі “Про господарські товариства”, де також визначений кількісний склад зазначених органів. Ревізійна комісія, яка виконує функцію контролю за фінансово-господарською діяльністю, має складатися з не менше як трьох осіб — учасників товариства. Водночас законодавець у Німеччині визначив, що відповідний орган може складатися з однієї особи — ревизора, що у випадку товариства з одним учасником вбачається єдиним можливим юридично-логічним механізмом діяльності такого органу товариства.

Орган, що представляє інтереси учасників у перервах між проведенням загальних зборів, — наглядова рада — обов'язково створюється в акціонерному товаристві та складається лише з учасників товариства. У випадку акціонерного товариства з одним учасником створення наглядової ради одночасно є кроком у збереженні кла-

сичної трьохрівневої системи органів управління, але з практичної точки зору не є оправданим. Закон Німеччини “Про участь в управлінні юридичною особою” дозволяє членам наглядової ради знаходитися з товариством у трудових правовідносинах та не бути учасниками товариства. Саме така правова конструкція дозволила б акціонерному товариству з одним учасником в Україні повноцінно функціонувати, зберігаючи класичну систему органів управління. Слід зазначити, що за законодавством Німеччини усі посадові особи та органи господарського товариства, окрім загальних зборів, можуть обиратися зі складу учасників або призначатися та перебувати з господарським товариством у трудових правовідносинах. Таким чином, непродумане використання будь-якої системи органів управління може навести шкоду самому господарському товариству або його контрагентам.

Господарське товариство з одним учасником — є значним нововведенням, в якому втілюється перехід від принципів колегіального управління до єдиноначальності, та має суттєві переваги перед унітарними підприємствами та приватними підприємствами: незалежність існування господарського товариства з одним учасником від зміни учасників, тобто смерть чи припинення діяльності учасника не тягне за собою припинення діяльності самого товариства; вільне розпорядження учасником своїми корпоративними правами; розмежування відповідальності учасника і господарського товариства; можливість передачі управління товариством найманим працівникам. Таким чином, господарське товариство з одним учасником є універсальною конструкцією, оскільки може бути використана в будь-якому секторі економіки — державному, комунальному, приватному — та є кроком у адаптації національного законодавства до законодавства Європейського Союзу.

Література

1. *Органи господарських товариств з одним учасником.* Гук А. //Юридичний журнал *Justinian*. — 2006. — № 8. — 146 с.
2. Гончарова Н. М. *Господарське товариство з одним учасником — новела Цивільного кодексу України.* — [Цит. 2006, 16 березня]. <http://www.minjust.gov.ua/?do=dr&did=3816&sid=comments>
3. *Види суб’єктів управління господарськими товариствами.* Волкович О. Ю. // *Наше право.* — 2007. — № 1. — 158 с.

Ю. Ю. Акименко, аспирантка

Одесская национальная юридическая академия
кафедра права Европейского Союза и сравнительного правоведения
ул. Фонтанская дорога, 22, м. Одеса, 64000

**СИСТЕМА ОРГАНОВ УПРАВЛЕНИЯ
В ХОЗЯЙСТВЕННОМ ОБЩЕСТВЕ
С ОДНИМ УЧАСТНИКОМ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ
УКРАИНЫ И ГЕРМАНИИ:
СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ**

РЕЗЮМЕ

Автором статьи исследуются особенности правового статуса хозяйственного общества с одним участником. Признание общества с одним участником является важным шагом на пути адаптации национального законодательства к законодательству Европейского Союза. Наиболее проблематичным аспектом в функционировании такого хозяйственного общества является отсутствие предусмотренных в законодательстве исключений по порядку создания органов управления таким обществом.

Ключевые слова: хозяйственное общество, хозяйственное общество с одним участником, система органов управления хозяйственного общества, общее собрание участников общества, наблюдательный совет общества, ревизионная комиссия общества.